

**YANGI O'ZBEKISTON TARAQQIYOT STRATEGIYASI SHAROITIDA
UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA MUSIQA DARSLARINI TASHKIL
ETISHDA YEVIROPA PEDAGOGIK METODLARI**

Nazarova Dilnoza Eraliyevna

*Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy pedagogika universiteti
Tarix kafedrası dotsenti, tarix fanlari falsafa doktori(PhD)*

Rahimova Adolat Umrbek qizi

*Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy pedagogika universiteti
"Musiqá ta'limi va san'at" yo'nalishi 1- bosqich magistranti*

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekiston umumta'lim maktablarida musiqá ta'limini tashkil etishda Yevropa pedagogik metodlari hamda milliy musiqá qadriyatlarining integratsiyasi masalalari tahlil qilinadi. Tadqiqotda zamonaviy ta'lim jarayonida qo'llanilayotgan Karl Orf, Zoltan Koday va Emil Jak-Dalkroz metodlarining didaktik imkoniyatlari hamda ularni milliy musiqá merosi, xususan, maqom san'ati va xalq qo'shiqlari bilan uyg'unlashtirish yo'llari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, maqolada musiqá ta'limini samarali tashkil etishda innovatsion pedagogik yondashuvlar, kompetensiyaviy ta'lim prinsiplari haqida tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: musiqá ta'limi, Yevropa pedagogik metodlari, milliy qadriyatlar, integratsiya, maqom san'ati, Orff metodi, Koday tizimi, Dalkroz usuli, kompetensiyaviy yondashuv, innovatsion ta'lim, umumta'lim maktablari.

**ЕВРОПЕЙСКИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ МЕТОДЫ ОРГАНИЗАЦИИ
УРОКОВ МУЗЫКИ В ОБЩЕСТВЕННЫХ ШКОЛАХ В КОНТЕКСТЕ
СТРАТЕГИИ РАЗВИТИЯ НОВОГО УЗБЕКИСТАНА**

Назарова Дилноза Эралиевна,

*Национальный педагогический университет Узбекистана имени Низами
Доцент кафедры истории, доктор философии по историческим наукам (PhD)*

Рахимова Адолат Умрбек кизи,

*Национальный педагогический университет Узбекистана имени Низами
Магистрант 1 курса направления "Музыкальное образование и искусство"*

Аннотация: В данной статье анализируются вопросы интеграции европейских педагогических методов и национальных музыкальных ценностей в организацию музыкального образования в средних школах Узбекистана. Рассматриваются дидактические возможности методов Карла Орфа, Золтана Кодая и Эмиля Жака-Далькроза, используемых в современном образовательном

процессе, и способы их сочетания с национальным музыкальным наследием, в частности, искусством макома и народной песни. Также анализируются инновационные педагогические подходы и принципы компетентностного образования в эффективной организации музыкального образования.

Ключевые слова: Музыкальное образование, европейские педагогические методы, национальные ценности, интеграция, искусство макома, метод Орфа, система Кодая, метод Далькроза, компетентностный подход, инновационное образование, средние школы.

EUROPEAN PEDAGOGICAL METHODS IN ORGANIZING MUSIC LESSONS IN GENERAL SCHOOLS IN THE CONTEXT OF THE NEW UZBEKISTAN DEVELOPMENT STRATEGY

*Nazarova Dilnoza Eraliyevna,
Uzbek National Pedagogical University named after Nizami
Associate Professor of the Department of
History, Doctor of Philosophy in Historical Sciences (PhD)
Rahimova Adolat Umrbek kizi,
Uzbek National Pedagogical University named after Nizami
Master's student of the 1st stage of the
"Musical Education and Art" program*

Abstract: This article analyzes the issues of integration of European pedagogical methods and national musical values in the organization of music education in secondary schools of Uzbekistan. The study examines the didactic possibilities of the methods of Carl Orff, Zoltan Kodai and Emile Jacques-Dalcroze used in the modern educational process and the ways of combining them with the national musical heritage, in particular, the art of maqom and folk songs. The article also analyzes innovative pedagogical approaches and principles of competency-based education in the effective organization of music education.

Keywords: Music education, European pedagogical methods, national values, integration, art of maqom, Orff method, Kodai system, Dalcroze method, competency-based approach, innovative education, secondary schools.

Bugungi globallashuv jarayonida ta'lim tizimini takomillashtirish, uning sifatini oshirish va zamonaviy talablarga moslashtirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, musiqa ta'limi nafaqat estetik tarbiya vositasi, balki yosh avlodning ma'naviy-axloqiy kamolotini ta'minlovchi muhim omil sifatida alohida ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtai nazardan, umumta'lim maktablarida musiqa darslarini samarali

tashkil etish masalasi zamonaviy pedagogika oldida turgan muhim ilmiy-amaliy muammolardan biridir.

Yangi O'zbekiston ta'lim tizimini rivojlantirish, uning sifat va samaradorligini oshirish masalalari davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilangan. Xususan, Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi doirasida ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, ilg'or xorijiy tajribalarni joriy etish hamda milliy qadriyatlar asosida barkamol avlodni tarbiyalashga alohida e'tibor qaratilmoqda. Musiqa ta'limi jarayonida Yevropa pedagogik metodlaridan foydalanish, jumladan, Karl Orf, Zoltan Koday va Emil Jak-Dalkroz tizimlari o'quvchilarning musiqiy qobiliyatlarini rivojlantirishda yuqori samaradorlikka ega ekanligi bilan ajralib turadi.

Ushbu metodlar musiqani amaliy faoliyat orqali o'rganish, ritm, harakat va ijodiy yondashuvni uyg'unlashtirishga asoslanadi. Biroq, mazkur metodlarni to'g'ridan-to'g'ri qo'llash emas, balki ularni milliy musiqa qadriyatlari bilan integratsiya qilish muhim hisoblanadi. Milliy musiqa merosi, xususan maqom san'ati, xalq qo'shiqlari va an'anaviy ijrochilik uslublari o'zbek xalqining tarixiy-madaniy taraqqiyotini aks ettiruvchi muhim omillardan biridir. Ularni ta'lim jarayoniga samarali joriy etish orqali o'quvchilarda milliy o'zlikni anglash, madaniy merosga hurmat tuyg'usini shakllantirish mumkin.

Shu bois, Yangi O'zbekiston umumta'lim maktablarida musiqa darslarini tashkil etishda Yevropa pedagogik metodlari va milliy qadriyatlarning integratsiyasi masalasini ilmiy jihatdan o'rganish, uning nazariy asoslarini ishlab chiqish hamda amaliy mexanizmlarini takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur maqolaning maqsadi umumta'lim maktablarida musiqa ta'limini tashkil etishda Yevropa pedagogik metodlari va milliy qadriyatlar integratsiyasining nazariy va amaliy asoslarini tahlil qilishdan iborat.

1. Yevropa pedagogik metodlarining nazariy asoslari. Yevropa pedagogik metodlari zamonaviy ta'lim paradigmasi doirasida shakllangan bo'lib, ular o'quvchi shaxsiga yo'naltirilganlik, kompetensiyaviy yondashuv va faol o'qitish tamoyillariga asoslanadi. Ushbu metodlarning nazariy negizi bir qator pedagogik va psixologik konsepsiyalar bilan uzviy bog'liqdir. Avvalo, Yevropa metodikasining asosini konstruktivizm nazariyasi tashkil etadi. Mazkur yondashuvga ko'ra, bilim tayyor shaklda berilmaydi, balki o'quvchi tomonidan mustaqil ravishda shakllantiriladi. Musiqa ta'limida bu o'quvchining tinglash, tahlil qilish va ijod qilish jarayonida faol ishtirok etishini anglatadi. Natijada o'quvchi nafaqat bilim oladi, balki uni amaliy faoliyatda qo'llashni ham o'rganadi.

Ikkinchi muhim nazariy asos-faoliyatga yo'naltirilgan yondashuvdir. Ushbu yondashuvga ko'ra, ta'lim jarayoni o'quvchilarning bevosita faoliyati orqali tashkil etiladi. Musiqa darslarida bu qo'shiq kuylash, ritmik harakatlar bajarish, musiqa asboblarida chalish kabi faoliyatlar orqali amalga oshiriladi. Bu esa bilimning

mustahkam o'zlashtirilishini ta'minlaydi. Shuningdek, Yevropa pedagogik metodlari kompetensiyaviy yondashuvga tayanadi. Bu yondashuv o'quvchilarda quyidagi asosiy kompetensiyalarni shakllantirishga qaratilgan: musiqiy eshitish va tahlil qilish qobiliyati; ijrochilik ko'nikmalari; ijodiy fikrlash; kommunikativ va ijtimoiy ko'nikmalar. Mazkur kompetensiyalar o'quvchini kelajakda mustaqil faoliyat yurita oladigan shaxs sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.

Yana bir muhim nazariy asos-integrativ yondashuv hisoblanadi. Bu yondashuv musiqa ta'limini boshqa fanlar bilan bog'lashni nazarda tutadi. Masalan, musiqa darslari adabiyot, tarix va jismoniy tarbiya bilan integratsiya qilinadi. Natijada o'quvchilarning dunyoqarashi kengayadi va bilimlar tizimli ravishda shakllanadi. Yevropa metodikasida psixologik yondashuvlar ham muhim o'rin tutadi. Xususan, yosh xususiyatlarini hisobga olish, motivatsiyani oshirish va emotsional muhit yaratish asosiy vazifalardan biri hisoblanadi. Musiqa darslarida o'yin elementlari, erkin ijodiy faoliyat va jamoaviy ishlar orqali o'quvchilarning qiziqishi doimiy ravishda qo'llab-quvvatlanadi.

Bundan tashqari, Yevropa pedagogik metodlari tajribaviy (eksperimental) o'qitish tamoyiliga asoslanadi. Ya'ni, o'quvchilar bilimni bevosita tajriba orqali o'zlashtiradilar. Masalan, musiqani faqat nazariy o'rganish emas, balki uni tinglash, ijro etish va his qilish orqali o'zlashtirish ustuvor hisoblanadi.

2. Milliy musiqa qadriyatlari. Milliy musiqa qadriyatlari har bir xalqning tarixiy taraqqiyoti, ma'naviy dunyosi va madaniy merosining ajralmas qismi hisoblanadi. O'zbek xalqining boy musiqiy merosi, xususan, maqom san'ati va xalq qo'shiqlari yosh avlodni tarbiyalashda muhim pedagogik vosita sifatida xizmat qiladi. Umumta'lim maktablarida musiqa darslarini tashkil etishda ushbu qadriyatlardan samarali foydalanish o'quvchilarda milliy o'zlikni anglash, estetik did va ma'naviy qadriyatlarni shakllantirishga yordam beradi. Maqom san'ati o'zining murakkab tuzilishi, chuqur falsafiy mazmuni va yuqori badiiy qiymati bilan ajralib turadi. Xususan, Shashmaqom tizimi o'zbek musiqa madaniyatining eng yuksak namunalaridan biri bo'lib, unda ohang, ritm va matn uyg'unligi mukammal darajada mujassam. Maqom asarlari orqali o'quvchilarda nafaqat musiqiy eshitish qobiliyati, balki sabr, diqqat va estetik tafakkur ham rivojlanadi. Shu bois maqom elementlarini musiqa darslariga kiritish o'quvchilarning musiqiy dunyoqarashini kengaytiradi.

Xalq qo'shiqlari esa milliy musiqa merosining eng ommabop va oson o'zlashtiriladigan shakli hisoblanadi. Ular xalqning kundalik hayoti, urf-odatlarini, an'analari va ruhiy kechinmalarini aks ettiradi. Ayniqsa, mehnat qo'shiqlari, marosim qo'shiqlari va lirik qo'shiqlar o'quvchilar uchun tarbiyaviy jihatdan katta ahamiyatga ega. Xalq qo'shiqlarini o'rganish jarayonida o'quvchilar milliy til boyligini, badiiy ifoda vositalarini va musiqiy ohanglarni chuqurroq anglay boshlaydilar. Musiqa ta'limida maqom san'ati va xalq qo'shiqlaridan foydalanish bir nechta muhim

vazifalarni amalga oshiradi. Birinchidan, o'quvchilarda milliy o'zlikni anglash va vatanparvarlik tuyg'ulari shakllanadi. Ikkinchidan, ular orqali o'quvchilarning estetik didi rivojlanadi va san'atga bo'lgan qiziqishi ortadi. Uchinchidan, bu jarayon o'quvchilarning ijodiy faolligini oshirib, ularni mustaqil fikrlashga undaydi. Shuningdek, milliy musiqa qadriyatlarini o'qitishda zamonaviy pedagogik metodlar bilan uyg'unlashtirish muhimdir. Masalan, maqom parchalarini tinglash, ularni tahlil qilish, xalq qo'shiqlarini jamoaviy kuylash va sahnalashtirish kabi faol usullar dars samaradorligini oshiradi. Bu esa o'quvchilarning dars jarayonida faol ishtirokini ta'minlaydi.

3. Integratsiya mexanizmlari. Zamonaviy musiqa ta'limida Yevropa pedagogik metodlari va milliy musiqa qadriyatlarini uyg'unlashtirish muhim metodik yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Ushbu integratsiya o'quvchilarning musiqiy kompetensiyalarini rivojlantirish bilan birga, ularning ijodiy va estetik tafakkurini shakllantirishga xizmat qiladi. Integratsiya mexanizmlari dars jarayonida aniq metod va usullar orqali amalga oshiriladi.

Ritmik mashqlar orqali o'qitish. Ritmik mashqlar musiqa ta'limining asosiy elementlaridan biri bo'lib, o'quvchilarda ritmni his qilish, eshitish va takrorlash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Bu usul ayniqsa Yevropa pedagogikasidagi harakatga asoslangan yondashuvlar bilan bevosita bog'liq. Dars jarayonida ritmik mashqlar quyidagi shakllarda tashkil etilishi mumkin: qo'l chalish va oyoq bilan ritm berish; oddiy harakatlar orqali musiqaga moslashish; musiqa asboblari yordamida ritmni takrorlash; ritmik o'yinlar tashkil etish. Bunday mashg'ulotlar o'quvchilarning diqqatini jamlash, eshitish qobiliyatini rivojlantirish va jamoaviy ishlash ko'nikmalarini shakllantirishda samarali hisoblanadi. Shu bilan birga, ritmik mashqlar darsni jonlantirib, o'quvchilarning faolligini oshiradi.

Milliy kuylar asosida o'qitish. Musiqa ta'limida milliy kuylar asosida o'qitish o'quvchilarning madaniy identifikatsiyasini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. O'zbek xalq kuy-qo'shiqlari, ayniqsa Shashmaqom an'analari, musiqa darslari uchun boy didaktik material hisoblanadi. Milliy kuylar asosida o'qitish quyidagi yo'nalishlarda amalga oshiriladi: kuylarni tinglash va tahlil qilish; oddiy qismlarini kuylash; kuy mazmunini tushuntirish; sahnalashtirish va ijodiy ishlanmalar. Bu jarayon orqali o'quvchilar nafaqat musiqa bilimlarini, balki milliy qadriyatlar va an'analarni ham o'zlashtiradilar. Shu bilan birga, milliy kuylar orqali o'quvchilarning estetik didi va emotsional sezgirligi rivojlanadi. Hozirgi Yangi O'zbekistonda zamonaviy ta'lim jarayonida interaktiv metodlar alohida ahamiyat kasb etadi. Ushbu metodlar o'quvchilarni dars jarayonining faol ishtirokchisiga aylantiradi va bilimlarni samarali o'zlashtirishga yordam beradi.

Musiqa darslarida quyidagi interaktiv metodlardan foydalanish mumkin:

- “savol-javob” va “fikr almashish” usullari;

- kichik guruhlarda ishlash;
- rolli o'yinlar;
- musiqiy viktorinalar va tanlovlar;
- improvizatsiya mashg'ulotlari.

Interaktiv metodlarning afzalligi shundaki, ular o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantiradi, ijodiy yondashuvni shakllantiradi va dars jarayonini qiziqarli qiladi. Ayniqsa, musiqa kabi ijodiy fanlarda bu metodlar yuqori samaradorlik beradi.

Xulosa qilib shuni aytish kerakki, Yevropa pedagogik metodlari va milliy qadriyatlar integratsiyasi umumta'lim maktablarida musiqa ta'limining samaradorligini oshirishda muhim omil hisoblanadi. Ushbu yondashuv o'quvchilarning musiqiy tafakkurini rivojlantirish, ijodiy qobiliyatlarini shakllantirish va milliy madaniy merosga bo'lgan qiziqishini oshirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, mazkur integratsiya ta'lim jarayonini zamonaviy talablar asosida tashkil etish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Rajabov I. *O'zbek xalq musiqa san'ati tarixi*. – Toshkent: O'qituvchi, 1981.
2. Matyoqubov O. *Maqomot*. – Toshkent: Sharq, 2004.
3. Fitrat A. *O'zbek klassik musiqasi va uning tarixi*. – Toshkent: Fan, 1993.
4. Qodirov R. *O'zbek xalq cholg'ulari*. – Toshkent: O'zbekiston, 2005.
5. Ismoilov T. *An'anaviy ijrochilik asoslari*. – Toshkent: San'at, 2010.
6. To'xtasinov S. *Musiqa nazariyasi va amaliyoti*. – Toshkent: Musiqa, 2015.
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 2-fevraldagi PQ-112-son qarori.
8. O'zbek milliy ensiklopediyasi. – Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2000–2005.
9. www.ziyonet.uz
10. www.lex.uz